

Afscheidsverhaal FJR leerstoel 30-11-2017

Prof. mr. dr. E.M. Mijnaerds

Geachte leden van het curatorium, FJR bestuur, genodigden, beste studenten,
Wat geweldig dat u in zulke grote getale bent gekomen op deze studiemiddag welke tevens mijn afscheid als FJR hoogleraar jeugdstrafrecht is en **bovendien** als mijn doorstart kan worden aangemerkt omdat ik immers nog even blijf!

Dank aan de inspirerende sprekers, die ik niet voor niets gevraagd heb hun bespiegelingen aan ons voor te houden. Wat een verrijking voor mijn eigen ontwikkeling zijn jullie geweest en hopelijk blijven jullie dat in de komende tijd ook nog.

In menig opzicht waren het vijf turbulente jaren. Vier dingen zijn me daarin opgevallen, het een wat meer betrekking hebbend op het jeugdstrafrecht dan het ander. Vanuit mijn rol als bijzonder hoogleraar en als landelijk coördinerend jeugdofficier kijk ik hiernaar.

Allereerst zien we op meta niveau dat onze samenleving zich sinds een aantal jaren in een fase van transitie en transformatie bevindt. Als we kijken naar het tempo waarin de informatie samenleving zich aan het ontwikkelen is met een gigantisch bereik van voor iedereen beschikbare digitale informatie, als we kijken naar de enorme invloed van social media en de handelingsverlegenheid bij professionals hiermee om te gaan, als we kijken naar de ontwikkelingen op het gebied van het milieu, de wereldwijde bewegingen die vluchtelingen maken, als we kijken naar de veranderingen op het gebied van het produceren van economische goederen, als we de veranderingen bezien die in de lucht hangen op het gebied van onderwijs, gezondheidszorg en de bancaire wereld. Maar ook dichterbij huis verandert de wereld om ons heen; zo gaat Nederland niet naar het WK voetbal, veroverden de dames daarentegen met prachtig voetbal de EK titel, zijn er steeds minder insecten in Nederland maar zien we daarentegen steeds vaker de wolf, vond er een transitie van de jeugdzorg naar de gemeenten plaats, is de justitieketen aan het worstelen hoe zij zich dient te verhouden tot dit gemeentelijk domein en is ketensamenwerking en risico taxatie het nieuwe mantra van justitie geworden.

Ten tweede en ondanks bovengenoemde ontwikkeling lijkt het OM het jeugdstrafrecht nog vooral als wetshandhaving in te zetten.¹

Je kunt je afvragen of met die klassieke taakopvatting als toepasser van de wet steeds de kern van de delictsomschrijving wordt geraakt of zoals Buruma het noemt 'of het vervolgen van veel delicten een deuk teweeg brengt in de rechtsorde'.² Wordt die vraag voldoende gesteld als jongeren worden vervolgd voor het gooien van ijsballen, als een

¹ Ondanks initiatieven vorig jaar van Halt, VT, raad voor de kindbescherming, politie en OM om via leerateliers op ZSM contextgericht te werken. D.w.z. niet alleen het delict tot uitgangspunt van strafrechtelijk optreden te nemen maar ook of juist te bezien of het strafrechtelijk ingrijpen bijdroeg aan de veiligheid en de veerkracht van dader en slachtoffer.

² Y. Buruma, flutzaken een pleidooi voor rechterlijke toetsing van vervolgingsbeslissingen, DD 2006, p. 7.

jongere wordt vervolgd voor het slaan van een gebroken neus omdat hij al jaren stelselmatig wordt gepest, als schoolverzuim wordt vervolgd alleen omdat het in de wet staat, als de zoon die zijn moeder slaat en bedreigt q.q. gedagvaard wordt, als veel aangiften van strafbaar gedrag in jeugdzorginstellingen worden vervolgd, als de strafzitting wordt doorgezet ondanks dat de jeugdige verdachte en zijn slachtoffer via mediation het conflict niet alleen hebben bijgelegd maar er ook aan genoegdoening is voldaan?

Ook het vasthouden aan procesafspraken, ondanks dat de inhoud van de zaak vroeg om een andere aanpak, bleek de afgelopen jaren nog dominant. Zo is de raad voor de kindbescherming niet aanwezig op een kinderstrafzitting bij een advies tot een kale werkstraf ook al is de aanwezigheid van de raadsonderzoeker gewenst, kunnen jeugdzaken uit de verschillende OM-systemen (Compas- en GPS) niet worden gevoegd ook al is het in het belang van de jeugdige alle zaken gelijktijdig af te doen. Ook kan de jeugdige veroordeelde niet direct met de jeugdreclasseringsmaatregel beginnen als er op zitting twee keer afstand is gedaan omdat de procesafspraken voorschrijven dat de zaak eerst via ZM en OM moet worden gerouteerd naar het CJIB (AICE) en naar de betreffende gemeente alvorens de begeleiding door de gecertificeerde instelling kan starten. Verder lijkt het Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtketen voor zowel sommige raadsonderzoekers als sommige officieren van justitie nog steeds een heilig karakter te hebben wat er voor zorgt dat de eigen professionaliteit ondergeschikt wordt gemaakt aan de uitkomsten van dit instrument. Zo was ik bijvoorbeeld geschokt door de recente zaak van twee 11-jarige jongens die verdacht waren van meerdere op heterdaad betrapte scooterkraken die een reprimande kregen omdat het lij geen risico's zag. Dit terwijl er sprake bleek van huiselijk geweld en schoolverzuim.

Het stelselmatig gescheiden aanbrenge van zaken voor de rechter verbaast ook nog steeds zeker nu we steeds meer weten hoe criminaliteit intergenerationeel wordt doorgegeven, hoe criminaliteit en schulden vaak samenhangen en hoeveel jeugdige verdachten slachtoffer blijken van huiselijk geweld. Toch brengen we vaders verdacht van huiselijk geweld gescheiden aan van hun minderjarige verdachte zoon of dochter, kunnen we de meerderjarige verdachte vader en de tevens spelende verzoeken tot kindbeschermingsmaatregelen niet tegelijkertijd aanbrenge voor -het liefst dezelfde- rechter omdat noch het wettelijk systeem noch de procedures dat niet toelaten.

'Overall' viel de afgelopen vijf jaar de reflex tot meer regels op. Meer regels ter beheersing van onacceptabele situaties en het kennelijk geloof dat meer regels de samenleving veiliger maken.

Zo kwam de inspectie jeugdzorg een aantal keren in actie na ernstige jeugdstrafzaken, leidde de commotie in Zaandam rondom de treitervloggers tot de vraag of politie en OM meer afspraken zouden moeten maken m.b.t. het gebruik van social media, lijkt een oplossing voor de worsteling met het privacy vraagstuk als het gaat over de aansluiting van het sociaal domein op de justitiewereld gezocht te worden in nieuwe protocollen en

afspraken. En ook de beheersing van de openbare ruimte middels wetten en regels blijft actueel. Denk aan de Voetbalwet (2010) met vergaande bevoegdheden voor de burgemeester en de officier van justitie, aan de kwalificatieplicht in de leerplichtwet en rept het nieuwe regeerakkoord zelfs over een verlenging tot 21 jaar, kan de burgemeester op grond van de Jeugdwet een verzoek tot een ondertoezichtstelling indienen, speelt bij de groepsaanpak het sfeerverbaal een belangrijke rol. Kortom, steeds weer nieuwe titels waarop de overheid kan ingrijpen in het leven van een jeugdige zonder dat altijd duidelijk is op welke juridische titel dit gebeurt. Alleen daarom al is de Master Jeugdrecht van grote waarde, nu het juristen opleidt die over al deze ontwikkelingen kunnen meedenken. Ook de ASR wetgeving in 2014 is trouwens op een aantal onderdelen vooral gericht op risicobeheersing van onaanvaardbaar gedrag van de jeugdige verdachte. Denk aan de invoering van het taakstrafverbod, de extra interventie mogelijkheden bij de gedragsbeïnvloedende maatregel en de mogelijkheid de pij maatregel na 7 jaar om te zetten in een tbs maatregel.

En paradoxaal genoeg had de invoering van ZSM tot ongewenst neveneffect dat de jeugdexpertise bij OM en politie goeddeels verdween en het generalistisch werken bijna tot doel verheven werd. Leidraad daarvoor was deels de opvatting dat 'iedereen jeugdzaken moest kunnen doen' maar ook hier bleek het proces een doorslaggevende rol te spelen: het specialisme kon niet georganiseerd kon worden gezien de openingstijden van 14/7 uur. Mede daardoor liepen de doorlooptijden op tot ongekende proporties, daalde het aantal jeugd voorgeleidingen drastisch (want jeugdigen moesten toch nooit worden voorgeleid), zodanig dat advocaten het OM bezorgd belden en zagen we veel strafzaken op jeugd OM-afdoeningen die ook naar Halt hadden gekund.³ Wat hierbij ook opvalt, is de worsteling tot samenwerking in een continue veranderende samenleving. Afstemming tussen justitie en het sociaal domein kost moeite: denk alleen al aan de constructie van 10 arrondissementen die met 400 gemeenten moeten overleggen. Maar ook het ten tonele verschijnen van steeds weer nieuwe samenwerkingspartners. Te denken valt aan de huidige discussie of Halt aan de ZSM-tafel mag verschijnen. En wat te denken van de discussie of en op welke wijze Veilig Thuis betrokken mag worden in jeugdstrafzaken. Ook de worsteling om in gezamenlijkheid de opbrengst of uitkomst van het jeugdstrafproces te definiëren zonder tegenover elkaar te komen staan blijft lastig. Dan blijven we vaak nog hangen in de wij-zij paradigma's: Wij van de politie en OM zijn van waarheidsvinding en zij van de raad voor de kindbescherming zijn er voor het belang van het kind, terwijl de vraag blijft bestaan en steeds belangrijker wordt welk gezamenlijk belang de justitiepartners in het jeugdstrafrecht kunnen definiëren en uitwerken.⁴

Ten derde valt op dat ondanks de neiging tot beheersing er de afgelopen twee jaar ruimte is ontstaan voor experimenten binnen het jeugdstrafrecht. Veelal vanuit het werkveld geïnitieerd en voortvloeiend uit de behoefte van de professional om kwaliteit

³ Zie S. Rap, 'De praktijk van de OM-afdoening voor minderjarige verdachten', *Tijdschrift Jeugdrecht in de praktijk*, nr. 3 mei 2015.

⁴ Zie interview N. Ellemers in FD 28-10-2017 'Samenleving in tijden van wantrouwen'.

te leveren. Om weer van wezenlijke betekenis te kunnen zijn. Denk aan de pilots kleinschalige voorzieningen in het kader van het Verkenning Invulling Vrijheidsbeneming Justitiële Jeugd traject (VIV JJ) waarbij kwalitatief hoogwaardige vrijheidsbeneming in de buurt tot motto is verheven, het Justitie&Veiligheid traject 'Koers en Kansen' met als centrale vraag hoe de sanctie uitvoering (van zowel volwassenen als jeugdigen) in een veranderende samenleving beter kan aansluiten bij de inspanningen van lokaal bestuur en de zorg om recidive terug te dringen. Ook het filosoferen over het ophogen van de leeftijdsgrenzen in het jeugdstrafrecht, weliswaar oorspronkelijk ingegeven door bezuinigingsbehoefte, duidt op reflectieruimte. Ook de op 1 november jl. gezamenlijk tot stand gekomen leidraad van politie, OM, Rutgers en Halt op het gebied van sexting getuigt hiervan. Evenals de pilot 'geen in verzekeringstelling tenzij' mede tot stand gekomen op instigatie van de Kinderombudsman en gedragen door politie en OM waarbij in een aantal andere arrondissementen wordt gekeken of de wijze van vrijheidsberoving in de eerste drie dagen op het politiebureau niet op een kindvriendelijke manier vorm kan krijgen en komt er steeds meer aandacht voor vormen van herstelgericht werken eerst via pilots mediation, soms via betrokkenheid van de vreedzame wijken en scholen aanpak, het verkennen van jongerenrechtbanken op een aantal middelbare scholen in het land en nu is er zelfs landelijk financiële ruimte gemaakt om via mediation in alle fasen van het jeugdstrafproces door betrokkenheid van de mediation bureaus van de rechtbanken dader en slachtoffer zich daadwerkelijk tot elkaar te laten verhouden.

En als laatste zie ik de afgelopen jaren een schoorvoetend elkaar opzoeken van verschillende wetenschappelijke vakgebieden of disciplines daar waar het gaat om het problematisch opgroergedrag van jongeren. Zo zijn de hoogleraren Swaab en Popma actief betrokken bij de opleiding van officieren van justitie die jeugdzaken willen doen, organiseerde het WODC congressen over het brein en jeugdige verdachten, wordt er via publicaties van o.a. het NSCR/UVA steeds meer kennis ontsloten over de problematiek van licht verstandelijk beperkte jongeren in het jeugdstrafrecht en is het recente Neurolab als uitvloeisel van de Nationale Wetenschapsagenda waarbij theorie en praktijk zich buigen over de ontwikkeling van hersenen en gedrag bij adolescenten met problematisch antisociaal gedrag opvallend en boeiend te noemen.

Kortom, er hangt onrust in de atmosfeer en tegelijkertijd lijkt een continuüm aangebroken waarin ruimte voor verandering is en waarbij de professional zich niet langer beperkt wil zien door nodeloze regels.

De vraag waar we ons mijns inziens voor gesteld zien de komende tijd, is naar welke kant het jeugdstrafrecht moet bewegen gegeven het voornoemde. Daartoe zijn twee beschouwingen op zijn plaats:

Allereerst de eerder genoemde observatie dat het jeugdstrafrecht nog teveel als veiligheidsinstrument wordt gezien zonder voldoende ruimte voor de magistratelijke rol van de officier van justitie. Het lijkt erop als het jeugd OM de afgelopen jaren is verleerd onderscheid te maken tussen 'de wet' en het 'recht'. De taak van de

jeugdofficier is bij de inzet van het jeugdstrafrecht toch meer dan handhaver van de wet? Hij moet zich er tevens steeds van vergewissen of met de inzet van het jeugdstrafrecht ook gezag wordt ontleend als beschermer van de rechtsorde. De regeldruk en het weglekken van jeugdexpertise zowel bij politie als bij het OM lijkt ertoe geleid te hebben dat vooral aandacht is geweest voor het handhaven van de wet, waarbij de interpretatie van het opportuniteitsbeginsel, namelijk als verplichting om slechts tot vervolging over te gaan als dit niet alleen op de wet in formele zin is gebaseerd maar tevens noodzakelijk is in het algemeen belang, of meer concreet nog in het belang van de rechtsorde in de loop der jaren is vervaagd of in elke geval naar de achtergrond lijkt te zijn verdwenen.⁵

Denk bijvoorbeeld aan de grote hoeveelheid flut delicten waar politie en OM zich mee geconfronteerd zagen, of het criminaliseren van kattenkwaad zo u wil. Dan moet van de jeugdofficier worden verwacht dat hij strafvervolgning achterwege laat, als de rechtsorde er niet mee is gediend en dat als wel wordt vervolgd of voorwaardelijk van vervolging wordt afgezien beginselen als proportionaliteit, subsidiariteit en rechtsbescherming een essentiële rol spelen zijn. Die laatste check lijkt onvoldoende gemaakt te worden. Juist de jeugdofficier moet, hoe lastig ook, dealend met zwijgende, ontkennende, hulpbehoevende of lamlendige jongeren die veelal geen verantwoordelijkheid kunnen of lijken te willen nemen voor het strafbare gedrag, niet alleen rechtshandhaver zijn door de wet toe te passen, maar het jeugdstrafrecht tevens in zetten als het gedragen wordt door de maatschappelijke context. Pas dan streeft de jeugdofficier maatschappelijk gezag of legitimiteit van zijn handelen na.⁶ Gelukkig dat rechtstatelijke begrippen als opportuniteit, rechtsgelijkheid, rechtvaardigheid etc veerkrachtig zijn en al ruim 200 jaar mee gaan.⁷ Deze fase van transformatie biedt dus ook kansen voor de jeugdofficier!

Grappig genoeg overigens was de groep masterstudenten de afgelopen vijf jaar ook onder te verdelen in wets- en rechtshandhavers. Wilde de ene student nadenken over de inzet van het jeugdstrafrecht ten behoeve van rehabilitatie door 15 van Jamie Oliver over te nemen, daar wilde de andere student juist een strikte interpretatie van de wet als uitgangspunt nemen om afwijkend gedrag van de jeugdige te normeren. Hoe uitdagend om met deze groepen te mogen reflecteren op de grondslagen van het jeugdstrafrecht en de inzet van het jeugdstrafrecht te mogen bezien in het licht van maatschappelijke veranderingen.

Juist in een tijdperk waarin we als professionals op zoek moeten naar de duiding van een nieuwe maatschappelijke orde is het een gemiste kans als we het jeugdstrafrecht blijven zien als instrument van beheersing van afwijkend gedrag. Ook in de wereld van het jeugdstrafrecht gaat het niet alleen om 'het arrangement van de daarin werkzame instituties, maar vooral om het vermogen om onafhankelijk te kunnen oordelen welke toepassing van het jeugdstrafrecht alles in aanmerking genomen het meest billijke

⁵ Zie ook A.C. 't Hart, strafrecht en beleid, essays, W.E.J. Tjeenk Willink, Acco 1983, p. 33.

⁶ Idem A.C. 't Hart, ibidem, p. 36, 72.

⁷ Aldus E. Hirsch Ballin, tijdschrift *Mr.* nr 7/8 2014, p. 25.

resultaat oplevert”, aldus Buruma.⁸ Zou de interpretatie en inzet van het jeugdstrafrecht niet permanent aan verandering onderhevig moeten zijn, omdat die regels een weerslag zijn van de rechtsorde die ook verandert? Als we daarbij in ogenschouw nemen dat de fase van adolescentie gekenmerkt wordt door veelvuldige veranderingen en wetenschappelijke disciplines steeds weer nieuwe inzichten tonen rondom de ontwikkeling en aanpak van problematisch opgroei gedrag dan zijn er juist op dit moment bij uitstek kansen om de rechtshandhavende taak van de jeugdofficier nieuw leven in te blazen. Dat is een uitdaging gezien de tendens het strafrecht te zien als efficiënt en effectief, gericht op risico beheersing en gericht op het beheersen van maatschappelijke problemen. De recente casus in Oost NL waar een jongen zelfmoord pleegde na het rondsturen van naaktfoto’s door leeftijdsgenoten en de enorme onvrede die bij de nabestaanden is ontstaan nadat duidelijk werd dat er ‘ slechts’ sprake was van sexting en hen de dood van de jongen niet direct kon worden verweten laat zien dat de rechtshandhavende taak van het OM niet direct vanzelfsprekend is.⁹

Als een goede kinderrechter volgens Buruma degene is die niet alleen de wet toepast maar tevens toetst of het resultaat van de procedure verdedigbaar is door (marginaal) te toetsen aan de diepere rechtsbeginselen die aan het recht ten grondslag liggen, dan kan niet worden ingezien waarom de jeugdofficier niet al bij de vervolgingsbeslissing via de jeugd specifieke beginselen van een behoorlijke procesorde toetst of hiermee de rechtsorde wordt gediend. Ook voor de jeugdofficier geldt dat de kracht van het jeugdstrafrecht ernstig wordt ondermijnd als het resultaat van de procedure niet verdedigbaar is.¹⁰ Die beginselen van een behoorlijke procesorde lijken, om in onderwijstermen te spreken, tot op heden nog niet echt een toetsmatrijs voor het werk van de jeugd officier.¹¹

De weinig kindvriendelijke sensitiviteit van de Hoge Raad voor de betekenis van het IVRK voor het jeugdstrafprocesrecht maakt het ook lastig de in art. 37-40 IVRK geformuleerde beginselen van een behoorlijke procesorde levend te maken. Deze tijd van transformatie zou ook hiervoor ruimte kunnen bieden. De constatering door de UVA in 2015 dat het OM in geen enkele jeugdstrafzaak ooit een beroep heeft gedaan op het IVRK zou dan ook snel tot het verleden moeten gaan behoren.

De tweede observatie betreft de wijze waarop wij naar jeugdige verdachten luisteren, of beter gezegd dat niet doen. Dat heeft alles te maken met het kindbeeld.

Van slachtoffer met gebreken aan het begin van de vorige eeuw, ontwikkelde de jeugdige verdachte zich de afgelopen eeuw tot rechtssubject met concrete rechten en plichten en schoof hij daarmee steeds meer op in de richting van een heuse dader. Op dit moment lijkt er twijfel; enerzijds maakt de jeugdige- en jong volwassen verdachte de

⁸ Jaarrede NJV 2014, Y. Buruma, rapport Morale, zie ook NJB 2014 p.1838 afl. 27.

⁹ Zie dagblad Tubantia 28-10-2017 ‘Onur is dood en er gebeurt niets’.

¹⁰ Zie in dit verband de afscheidsrede van Y. Buruma aan de Radboud Universiteit Nijmegen ‘Geen blad voor de mond’, augustus 2011.

¹¹ Zie bijv. de juridische strijd tussen rechtbank en Hof Amsterdam inzake de redelijke termijn, ECLI:NL:RBAMS:2012: ECLI: NL:GHAMS:2013:2556.

beweging terug richting slachtofferschap en worden ze daarmee weer object van bescherming; zo zijn ze onderwerp van allerhande risico taxatie instrumenten en leidde de neurobiologische kennis m.b.t. de 12-23 jarigen tot een voorzichtige onderkenning dat deze groep toch minder verantwoordelijkheid kan dragen voor afwijkend gedrag dan reeds werd aangenomen. Tegelijkertijd vinden we ze ook weer niet zo zielig dat ze louter slachtoffer zijn. Mede door de prominente plaats van het “echte” slachtoffer is er weinig ruimte voor mededogen voor de jeugdige verdachte. Vanwege de perceptie dat jeugdige verdachten niet alleen slachtoffer *zijn*, maar ook slachtoffers *maken* zijn zij nog steeds gemarginaliseerd en telt hun stem nog steeds niet echt mee.¹²

Juridisch gezien is echter al een aantal jaren duidelijk dat en op welke wijze jeugdige verdachten als onderdeel van het recht op een eerlijk proces effectief moeten kunnen participeren in hun eigen strafproces: Al in 1999 stelde het EHRM in de zaak T. v. VK dat het essentieel is ‘ that a child charged with an offence, is dealt with in a manner which takes full account of his age, level of maturity and intellectual and emotional capacities and that steps are taken to promote his ability to understand and participate in the proceedings’.¹³ In de zaak S.C v. VK gaat het EHRM nog een stap verder door te bepalen dat dat je als jeugdige verdachte niet alles van het strafproces hoeft te snappen omdat je immers ook een raadsman hebt ter ondersteuning. Effectieve participatie als onderdeel van een eerlijk proces veronderstelt “ that the accused has a broad understanding of the nature of the trial process and of what is at stake for him or her, including the significance of any penalty which maybe imposed. It means that he or she, if necessary with the assistance of an interpreter, lawyer, social worker oor friend, should be able to understand the general thrust of what is said in court”.¹⁴ En tevens wordt gesteld dat het gegeven dat een jeugdige voldoende intelligent is om te snappen wat hij fout heeft gedaan nog niets zegt over effectief participeren (para.36). In de zaak Panovits v. Cyprus ging het Hof nog specifiek in op het begrip effectieve participatie namelijk door vast te stellen dat de jeugdige verdachte “ be dealt with due regard to his vulnerability and capacities from the first stages of his involvement in a criminal investigation. The authorities must take steps to reduce as far as possible his feelings of intimidation and inhibition and assure that the accused has a broad understanding of the nature of the investigation of what is at stake for him”.¹⁵

Mogen we niet van de overheid en daarmee van de justitiepartners, verwachten dat als een jeugdige verdachte wordt aangehouden, van zijn vrijheid beroofd of voor de kinderrechter moet verschijnen, het ook de plicht is van diezelfde overheid extra goed voor deze groep kwetsbare kinderen te zorgen?¹⁶ En veronderstelt dat niet mede dat geluisterd wordt naar de jeugdige verdachte en in bredere zin dat randvoorwaarden

¹² Zie ook in dit verband G. Bazemore, W.C.Terry, developing delinquent youths: a reintegrative model for rehabilitation and a new role for the juvenile justice system, in: 1997 Child Welfare league of America, p. 670.

¹³ Para. 84 EHRM T.v.UK, 1999, 24724/94.

¹⁴ S.C.v UK, EHRM 10-11-2004 appl.no. 60958/00.

¹⁵ Para. 67 EHRM 11-12-2008 EHRM Panovits v. Cyprus.

¹⁶ Zie ook A.D. Tomasi, a global study on children deprived of their liberty- creating an international priority, in: today's children, tomorrow's parents 2017, p. 7.

worden gecreëerd om effectief te kunnen participeren? Ondanks alle goede bedoelingen lukt het de professional nog onvoldoende om oog te hebben voor de mens achter het delict en werken we dus op een abstract niveau een strafzaak af: we reiken bewijsmiddelen aan, we horen verdachte en getuigen, we bevragen ouders en hulpverlening en we hopen dat de straf die wordt geëist en opgelegd de jeugdige includeert. Maar is dat ook zo?¹⁷

Ook andere disciplines wijzen al langere tijd op de noodzaak meer naar het kind achter het delict te kijken. We weten uit rapporten van o.a. Unicef dat gedetineerde jeugdigen uit onveilige gezinnen komen, maar toch gaan ze terug naar die onveilige omgeving, dat jeugdige verdachten achterstanden hebben in onderwijs maar onvoldoende scholing op maat krijgen in detentie, achterlopen op hun sociaal emotionele en cognitieve ontwikkeling maar onvoldoende worden aangesproken op het niveau dat bij hen past, hun terugkomst na detentie in de maatschappij nog moeilijker is dan daarvoor en soms zelfs schade oplopen bij terugkeer in die maatschappij maar onvoldoende via bijzondere voorwaarden hen een gedwongen vangnet wordt geboden. Kortom, het is opvallend stil rondom de stem van het kind in het jeugdstrafrecht.¹⁸ Deze cursus wordt wel gegeven bij de SSR in civiele zaken maar waarom niet in het jeugdstrafrecht? Luisteren naar de jeugdige verdachte is niet om hem gelijk te geven maar wel om hem serieus te nemen. Dat serieus nemen is een procedurele rechtvaardigheid¹⁹ en daarmee wat mij betreft een beginsel van behoorlijke procesorde. Voor het jeugdstrafrecht komt daar nog een extra reden bij en dat is dat de overheid middels een straf de pretentie heeft een bijdrage te leveren aan opvoeding. Vanuit de pedagogiek weten we dat opvoeding slaagt als er een mate van vertrouwen is; vertrouwen dat de afspraken worden nagekomen, vertrouwen dat je fouten mag maken en van je fouten mag leren en vertrouwen dat middels de straf wordt laten zien hoe het dan wel moet. Maar vooral ook vertrouwen dat er naar je wordt geluisterd.

Als we in deze fase van transformatie, met nieuw elan via nieuwe inzichten naar het jeugdstrafrecht mogen kijken, zoals o.a. Hirsch Ballin, Corstens en Buruma ons voorhouden en de professional en in elk geval de jeugdofficier er zo weer toe wil laten doen, dan moeten voor de komende jaren over het volgende nadenken:

¹⁷ Zie ook J. Zermatten, *Children deprived of their liberty: an obsession for the CRCR Committee*, in: *today's children, tomorrow's parents* 2017, p.42 De RUG deed in 2011 al onderzoek waaruit bleek dat veel jeugdige verdachten niet alleen onvoldoende inzicht hebben in hun positie in het strafproces maar tevens dat de praktijk onvoldoende aansluit bij de juridische en gedragswetenschappelijke inzichten op het gebied van de ontwikkeling van kwetsbare kinderen en op het gebied van participatie, M. Ten Brummelaar, M. Kalverboer, *kinderen, kinderrechten en de strafrechtelijke procedure*, p.23-24, 66-67.

¹⁸ Zie in dit verband ook M. Scheltema, *Bureaucratische rechtsstaat of responsieve rechtsstaat*, NTB afl. 9 p. 287-289, keynote speech D. Allewijn, *de transitie van autonoom naar responsief bestuursrecht*, PCMO conferentie Amsterdam 2016, maar ook H.G.E. Verberk, *Probleemoplossend strafrecht en het ideaal van responsieve rechtspraak*, EUR SDU 2011.

¹⁹ Zie in dit verband D. Allewijn, *ibid.*, p. 3.

Allereerst de vraag welke fundamenten minimaal aan een kindvriendelijk jeugdstrafrecht ten grondslag behoren te liggen. Te denken valt het opportunitiebeginsel vanuit een jeugd-perspectief als 'nee tenzij' te hanteren zeker als het de groep 12-14 jarigen betreft. Om bij strafvervolging de beginselen van een behoorlijke procesorde uit art. 40 IVRK en de algemene beginselen van art. 2, 3, 6, 12 IVRK te concretiseren, door de 'jeugdstrafrecht tenzij' constructie voor 18-24 jarigen serieus uit te werken hetgeen impliceert dat nog kritischer mag worden geageerd tegen de bepaling van art. 77b Sr, door een juridisch als een beleidsmatig handelingskader te maken voor 'geen vrijheidsberoving tenzij', door academie en praktijk gezamenlijk te laten nadenken over de invulling van 'matched care' i.p.v. 'stepped care' in relatie tot juridische begrippen als proportionaliteit en subsidiariteit zeker als we de kleine maar zeer zorgelijke complexe groep jeugdige verdachten op zitting bezien. Denk aan licht verstandelijk beperkten, de jeugdige zedendelinquenten, en wellicht straks ook vluchtelingen en de geschatte 80 kinderen die terugkeren uit IS gebied. Maar ook meer procesrechtelijke vraagstukken zouden moeten worden getoetst langs de lat van kinderrechten. Zo is het nog steeds wonderlijk dat vele bepalingen uit het wetboek van strafvordering een generieke reikwijdte hebben en tonen zware jeugdstrafzaken steeds vaker een spanning op de wens van de media en de samenleving bij de uitspraak aanwezigheid te zijn versus het belang van de jeugdige verdachte dat de inbreuk op zijn persoonlijke levenssfeer bij die openbare uitspraak tot een minimum beperkt dient te worden. Laat ons nadenken over een vorm van straffen waarbij positieve beloning voorop staat, waarbij de overheid het voorbeeld stelt hoe het wel moet, via een contract of anderszins.

Meer specifiek moet de stem van de jeugdige verdachte 'georganiseerd' gaan worden. Er lijkt meer dan genoeg academische en praktische kennis voor handen om effectief participeren als essentieel kinderrecht te implementeren. De NGO Younginprison laat zien dat jeugdige veroordeelden positiever een straf dragen als zij het gevoel hebben dat er oprecht met hen is gecommuniceerd, dat hun vragen ook worden beantwoord. Onze eigen Stephanie Rap binnen de master Jeugdrecht alsmede de prille samenwerking met de faculteit sociale wetenschappen van Hanna Swaab laat zien dat we dichtbij genoeg expertise beschikbaar hebben.

Dit veronderstelt en dan kom ik bij het tweede punt, noodzakelijke samenwerkingsverbanden tussen de academische wereld en de praktijk van het jeugdstrafrecht en tussen de juridische kennis en de gedragswetenschappelijke kennis. We weten immers al zoveel over bijvoorbeeld werkzame bestanddelen van straffen (denk o.a. aan het rapport van Fokkens/Doreleijers uit 2010). Vanuit verschillende vakgebieden worden –in andere bewoordingen- vaak dezelfde vragen gesteld maar de uitkomsten worden niet of nauwelijks gecombineerd. Wat is het belang van de jeugdige verdachte als eerste overweging? Wanneer heeft straffen zin? Hoe moeten kwetsbare jeugdigen bejegend worden? Wanneer is er sprake van participatie van de jeugdige op een zodanige wijze dat er met zijn emotionele, intellectuele en cognitieve capaciteiten wordt rekening gehouden? We kunnen moed en lef van de jeugdofficier verwachten om

het anders te doen, maar deze moet zich professioneel gesteund weten door de academie. Laat ons nadenken over experimenten waarbij bijvoorbeeld rechterlijke – en vervolgingsbeslissingen door jeugdige veroordeelden worden getoetst op het IVRK.²⁰ En zou de OM Richtlijn Jeugd ook door jeugdigen zelf aan een kritische toets moeten worden onderworpen?

Mede door mijn functie als bijzonder hoogleraar vond ik elk jaar een paar zeer betrokken pareltjes die een fundamentele bijdrage hebben geleverd aan de totstandkoming van jeugdbeleid. Ik denk aan het ASR-onderzoek en de daaruit volgende publicaties in FJR, aan onderzoek rondom de rol van social media in jeugdzaken, aan de discussie over gesloten en/of open deuren, aan de wijze van afstand doen van consultatie- en rechtsbijstand, aan de invulling van optimale jeugdreclassering en aan de invulling van verplichte jeugd cursussen voor beginnend officieren van justitie. Mede dankzij jullie betrokkenheid krabbelt het OM langzaam weer op en wordt de generalistische officier daar waar het jeugdzaken betreft voorzichtig naar de achtergrond geschoven.

En dat brengt me bij het laatste punt en dat betreft de wijze waarop aansluiting moet worden gezocht bij het lokale veld. We hebben gezien dat deze transformatiefase daar alle kansen voor biedt. Niet om als rijksoverheid achterover te leunen, art. 4 IVRK stelt hele expliciete eisen daarover. Ook de overheid moet gaan verbinden; de technische deskundigheid en de financiële middelen die zij beschikbaar hebben moeten worden gecombineerd met de deskundigheid van de burger in het lokaal domein, aldus Winsemius in het FD van oktober jl. Als we oprecht aandacht willen geven aan de stem van het kind dan moet dat decentraal en mijn geloof is dat de Landelijke Jeugd Richtlijn van het OM pas echt legitimiteit en gezag krijgt als de stem van de jeugdige daarin gehoord wordt. De lokaal zichtbare effecten van dat luisteren zouden wel eens enorm kunnen zijn. Wat kan het jeugdstrafrecht leren van de gedachten rondom een responsieve overheid, hoe kunnen we gezamenlijk centraal beleid blijven ontwikkelen wat decentraal getoetst wordt? Hoe behoudt het jeugd OM haar magistratelijke rol ten opzichte van de overheid en neemt zij verantwoorde vervolgingsbeslissingen die aansluiten bij de lokale rechtsorde?²¹

Ik sluit af met een pleidooi voor hoop en nieuw elan. Regels blijven altijd nodig, ontspoorde jeugdigen zullen er ook altijd zijn. Juist nu lijkt er voldoende draagvlak voor de academie als de praktijk om ons gezamenlijk te bezinnen op de fundamenten van kind vriendelijk strafproces, waarbij de stem van de jeugdige wordt gehoord. Laat ons dat gezamenlijk uitvinden en uitwerken; ik heb nog twee jaar de tijd hier!

²⁰ Zie hiervoor oa. *Rewriting children's rights judgments*, ed by H. Stalford, K. Hollingsworth, S. Gillmore Hart Publishing 2017.

²¹ Zie in dit verband ook Rinus Otte in ivoren toren blog van oktober 2017 De ontwikkeling en positionering van het Openbaar Ministerie die terecht wijst op het behoud van de magistratelijke rol van het OM in een tijd waarin veiligheidsdenken maar ook de neiging tot opschuiven naar de voorkant van het strafproces opgeld doet.